

ANOR-QIMMATBAHO SUBTROPİK EKIN XAQIDA IZLANISHLAR NATIJASI

Idrisov Xusanjon Abdujabborovich q. x. f. f. d (PhD)
FarDU Mevachilik va sabzavotchilik kafedrası

Maxmudova Muxtasar Usmonali qizini
Farg‘ona Politehnika instituti magistri
Email; idrisovhusanzon@gmail.com

Annotatsiya

Maqolada subtropik ekin bo‘lgan anor to‘g‘risida qimmatli ma‘lumotlar keltirilgan bo‘lib, qimmatbaxo xususiyatlari bo‘yicha manbalar aosisida taxlil etilgan.

Kalit so‘zlar; anor, nav, ildiz, seleksiya, ko‘chatzor

O‘zbekiston Respublikasining mustaqilligi ilm-fan taraqqiyoti uchun cheksiz imkoniyatlarni ochib berdi. Ayniqsa, biologik xilma-xillik, tabiiy boyliklardan foydalanish, ularni o‘zlashtirish hamda ilmiy jihatdan o‘rganish sohalarida katta hajmdagi ishlar amalga oshirilmoqda.

Xo‘jalik uchun qimmatli belgilarga ega bo‘lgan xom-ashyo o‘simliklarini har tomonlama chuqur o‘rganish borasida o‘rganish ilmiy-tadqiqot institutlari tomonidan amaliy izlanishlar olib borilmoqda. Xo‘jalik uchun qimmatli belgilarga ega bo‘lgan xom-ashyo o‘simliklaridan foydalanishda, ularning bioekologik xususiyatlarini o‘rganish muhim ahamiyatga ega vazifalardan hisoblanadi.

Anor-mevali o‘simlik sifatida qadimdan ma‘lum Injil va Qur‘on kabi muqaddas kitoblarda ham keltirilgan. Anorning asl vatani Eron va unga yondosh bo‘lgan mamlakatlar bo‘lib u qadimgi Misr va Yunoniston, Italiya hamda Iroqda ham yetishtirilgan. Keyinchalik u Markaziy Osiyo mamlakatlari, Hindiston, Xitoy, Shimoliy Afrika va O‘rta yer dengizining Yevropa qismida tarqalgan. U ko‘p qirrali xususiyat va qo‘llanuvchanligi tufayli dunyoning eng foydali mevalaridan biri hisoblanadi.

Tabiiy holatda anor Eron, Afg‘oniston, Gruziya va Hindistonning shimoliy qismida o‘sadi hamda anor nomi bilan mashhur bo‘lib, tropik va subtropik iqlim sharoitida o‘sadigan eng qadimgi, sevimli hamda mashhur mevali o‘simlik

hisoblanadi. Hozirgi kunda Hindiston anorchilik bo'yicha dunyoda birinchi o'rinni egallaydi. Maxarashtra shtati anorchilik bo'yicha Hindistonda yetakchilik qilib, mamlakatda yetishtirilgan mahsulotning 65 foizidan ortig'i ushbu shtatga to'g'ri keladi.

Ma'lumki, O'zbekistonda kuz-qish oylari nisbatan iliq kelib, o'ziga xos o'zgaruvchan ob-havo sharoiti kuzatilmoqda, qor va yomg'irlar bilan birgalikda quruq-sovuq hamda iliq-quyoshli kunlar almashinib turishi, bog'dorchilik ishlarini shunga mos holatda yuritishni talab etiladi.

Bunday tabiiy iqlim sharoitida mevali ekinlarini yetishtirilayotgan maydonlarda yuqori va sifatli hosili yetishtirishda bog'larda barcha agrotadbirlarni ilmiy asoslangan holda o'z vaqtida, sifatli amalga oshirib borish, har bir tuproq-iqlim sharoitlarini inobatga olgan holda mevali ekinlar navlarini joylashtirish, mavjud suv va yer resurslaridan – mineral va mahalliy o'g'itlardan unumli foydalanishni har bir fermer xo'jaligi rahbarlari puxta bilishlari shart hisoblanadi.

O'zbekistonda anorzorlarni yanada ko'paytirish va ulardan unumli foydalanish uchun barcha imkoniyat hamda sharoitlar mavjud bo'lib, ulardan to'g'ri foydalanishimiz lozim .

Anor- qimmat baho subtropik o'simliklardan biri. O'zbekistonda anor boshqa mevali daraxtlar ichida 5-7 foyz maydonni egallaydi, bu esa aholining anorga bo'lgan ehtiyojini qondira olmaydi. SHu sababli kam harajat qilgan holda ko'p miqdorda anor ko'chatini yetishtirish va anorzorlar barpo etish muhim masala bo'lib qolmoqda. Anor urug'idan (selektsiya qilishda), ildiz va qalamchadan ko'paytiriladi. Hozirgi vaqtda mevali, subtropik va boshqa o'simliklar ko'chatini o'stirishning yangi texnologiyasi- sun'iy tuman hosil qilish usuli qo'llaniladi. Toshkent qishloq xo'jaligi institutida anor yashil qalamchalarining ildiz olish qobiliyatini aniqlash bo'yicha ishlar olib borilgan.

O'zbekistonda anorning qirqaqa yaqin navlari bor. Ular orasidan sifati jihatidan jahon standart anorlaridan qolishmaydigan navlar ko'plab topiladi.

Anor juda ham foydali o'simlik, bevosita ist'emol qilinishidan tashqari xalq xo'jaligining ko'pgina tarmoqlarida ishlatiladi. Uning tarkibida har xil muhim moddalar bo'lishi bilan birga u xalq meditsinasida, bo'yoqchilikda va manzarali o'simlik sifatida juda qadrlanadi.

Anor uch yoshidan boshlab hosilga kira boshlaydi. Har tupdan olinadigan o'rtacha hosil 20-30 kg ga yetadi.

Anor juda uzoq, ya'ni 200 (300) yilgacha umr ko'rish mumkin. Anor asosan ildiz bachkilaridan ko'paytiriladi. O'zbekistonda madaniy anor navlaridan tashqari, tabiatda tog' daralarida saqlanib qolg'an kichik-kichik yovvoyi anorzorlarni uchratish mumkin.

Bu yovvoyi anorzorlar haqida botaniklar har xil fikr yuritganlar. Masalan, V.V.Kuznetsov (1949), To'palon daryosining yuqori qismi (hisor tog' tizmalari) g'arbiy Kopetdag (Turkmaniston respublikasi) va Panj daryosining yuqori qismida (Tojikiston respublikasi) da o'suvchi anorlar yovvoyi deb qaraladi.

O'zbekiston florasining to'rtinchi jildida esa To'palon vohasidagi anorlar madaniy yovvoyilashgan deb olinadi. Bu bilan O'rta Osiyodagi yovvoyi anorlar inkor etilmaydi.

R.P.Sumievich, Kopetdag va Darvozda uchraydigan anorlarni yovvoyilar qatoriga kiritadi. SHunisi qiziqki, Surxondaryo viloyatida (To'palon daryo vohasi), Kopetdag va Darvozda uchraydigan anorlar morfologik jihatidan va boshqa belgilari bilan bir-biriga juda ham o'xshab ketadi. SHunday qilib O'rta Osiyoning yuqori qismlarida uchraydigan anorlar bir taksonomik birlikka mansub o'simlikdan boshqa narsa emas.

Tabiiy holdagi anor madaniy anorlarning yovvoyilashgan holdagi formalarini yoki ular azaldan bormi, degan savol jiddiy mulohaza yuritishni talab etadi. Ma'lumki, madaniy sharoitda ekiladigan anorlar ham huddi mana shu tarixga egadir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Normaxmatov R., Vakil M.M. Anorchilik istiqbollari.- // O'zbekiston qishloq xo'jaligi. – Toshkent, 1997, - № 6.
2. Ostonaqulov T.E., Narzieva S.X., G'ulomov B.X.. Mevachilik asoslari. Toshkent 2011 yil.
3. Ribakov A.A., Ostrouxova S.A. O'zbekiston mevachiligi. Toshkent: "O'qituvchi", 1981. 29-33 b.
4. Usmanov A.U. Yovvoyi meva daraxtlari.T.: «O'zbekiston». 1979.
5. Idrisov, X. A., & o'g'li soliyev, a. M. (2022, may). Sug'oriladigan maydonlarda mosh (*phaselus aureus piper.*) Navlarining tavsifi. In international conferences on learning and teaching (vol. 1, no. 7, pp. 17-23).
6. Idrisov, X. A., Atabayeva, X. N. (2022, may). Loviya va mosh ekinlarining umumiy ahamiyati va biologik xususiyatlarini tahliliy o'rganish. In international conferences on learning and teaching (vol. 1, no. 8, pp. 644-651).

- 7 Xalima, A., Xusanjon, I., & Abdulvosid, S. (2022). O 'tloqi-botqoq tuproqlar sharoitida mosh (*Phaseolus aureus piper*) ning o 'sishi, rivojlanishi va don hosildorligi. *Research and education*, 1(2), 373-381.
- 8 Xusanjon, I., & Abduxolik, K. (2022). Moshning yangi navlarini yaratishda seleksiya ko 'chatzorida o 'tkazilgan tadqiqotlar. *Research and education*, 1(4), 50-56.
- 9 Abdujabborovich, I. X., Ozodbek, A., Nodirbek, X., & Abrorbek, a. (2022). Sug 'oriladigan maydonlarda mosh (*Phaseolus aureus Piper*) navlarining simbiotik faoliyatiga ekish muddati va me 'yorining ta'sirini o 'rganish. *Science and innovation*, 1(1), 615-624.
- 10 Abdujabborovich, I. X., o'gli, u. X. I., qizi, a. D. A., qizi, y. M. N., & ogli, m. A. A. (2022). Tipik bo'z tuproqlar sharoitida mosh (*Phaseolus aureus Piper*) navlarini tadqiq etish. *Science and innovation*, 1(d2), 160-165.
- 11 Abdujabborovich, i. X. (2022). Qozoqi anorning biologik xususiyatlari. *Models and methods for increasing the efficiency of innovative research*, 2(13), 396-400.
- 12 Idrisov, X. A., & o'g'li Soliyev, a. M. (2022, may). Sug 'oriladigan maydonlarda soya etishtirish texnologiyasini takomillashtirish. In *international conferences on learning and teaching* (vol. 1, no. 7, pp. 286-295).
- 13 Abdujabborovich, i. X., & Gofurovna, r. F. (2022, may). Soya (*Glycine hispida* l) ning biologik xususiyatlari va tashqi muxit omillari. In *e conference zone* (pp. 1-5).
- 14 Abdujabborovich, i. X., & teshaboyev, a. (2022). Soyaning kolleksiya ko'chatzoridan samarali va maqsadli foydalanishning ilmiy axamiyati. *Science and innovation*, 1(d3), 286-290.
- 15 Abdujabborovich, i. X., & o'g'li, x. A. M. (2022). Sholi seleksiyasi bo 'yicha o 'tkazilgan tadqiqot natijalarini tahliliy o 'rganish. *Science and innovation*, 1(d3), 276-281.
- 16 Abdujabborovich, i. X., o'g, p. J. G. A., o'g'li, e. K. E., & o'g, d. O. N. M. (2022). Soyaning yangi navlarini yaratishda nav namunalaridan samarali va maqsadli foydalanishning ahamiyati. *Science and innovation*, 1(d3), 269-275.
- 17 Abdujabborovich, i. X., & Mirzamaksudavich, b. R. (2022). Soyaning yangi navlarini yaratish bo 'yicha o 'tkazilgan tadqiqotlar. *Science and innovation*, 1(1), 776-785.

- 18 Idrisov, x. A. (2022, june). Osiyo loviyasi-mosh (*phaselus aureus piper.*)–biologik xususiyatlari. In international conferences on learning and teaching (vol. 1, no. 9, pp. 144-148).
- 19 Abdujabborovich, i. X., o'gli, u. X. I., qizi, a. D. A., qizi, y. M. N., & ogli, m. A. A. (2022). Tipik bo'z tuproqlar sharoitida mosh (*rhaseolus aireus piper*) navlarini tadqiq etish. *Science and innovation*, 1(d2), 160-165.
- 20 Abdujabborovich, i. X., & teshaboyev, a. (2022). Soyaning kolleksiya ko'chatzoridan samarali va maqsadli foydalanishning ilmiy ahamiyati. *Science and innovation*, 1(d3), 286-290.
- 21 Idrisov, x. A., & karimov, a. A. (2022, july). Mosh (*phaselus aureus piper.*) Dan yuqori hosil olishda agrotexnik omillarning ahamiyatimosh (*phaselus aureus piper.*) Dan yuqori hosil olishda agrotexnik omillarning ahamiyati. In international conferences on learning and teaching (vol. 1, no. 11, pp. 106-111).
- 22 Xusanjon, i., & abduxolik, k. (2022). Moshning yangi navlarini yaratishda seleksiya ko'chatzorida o'tkazilgan tadqiqotlar. *Research and education*, 1(4), 50-56.
- 23 Abdujabborovich, i. X., o'g, p. J. G. A., o'g'li, e. K. E., & o'g, d. O. N. M. (2022). Soyaning yangi navlarini yaratishda nav namunalaridan samarali va maqsadli foydalanishning ahamiyati. *Science and innovation*, 1(d3), 269-275.
- 24 Abdujabborovich, i. X., & mirzamaksudavich, b. R. (2022). Soyaning yangi navlarini yaratish bo'yicha o'tkazilgan tadqiqotlar. *Science and innovation*, 1(1), 776-785.
- 25 Idrisov, x. A., & o'g'li soliyev, a. M. (2022, may). Sug'oriladigan maydonlarda mosh (*phaselus aureus piper.*) Navlarining tavsifi. In international conferences on learning and teaching (vol. 1, no. 7, pp. 17-23).
31. Idrisov Xusanjon Abdujabborovich, Xalbaev Akbar Namozovich. (2022). Soyaning seleksiya ko'chatzoridagi nav namunalarini qimmatli-xo'jalik xususiyatlarini o'rganish. *Models and methods in modern science*, 1(12), 22–25. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7032183>.<https://doi.org/10.5281/zenodo.7032183>
32. Isag'aliyev, M., Obidov, M., & Matholiqov, R. (2019). Morphogenetic and biogeochemical features of the medicinal *capparis spinosa*. *Scientific journal of the Fergana State University*, 2(4), 46-49. <https://scholar.google.com/citations>
33. Matholiqov, R Argic dasturidan foydalangan holda qishloq xo'jalik yerlarini tahliliy o'rganish. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences 2022 yil*. <https://scholar.google.com/citations>.